

Radics Viktória

FÜRED, ARANYFÜST

A lehető legkellemetlenebb diszpozícióból szeretnék most visszatáncolni egy hónapocskát, és érezni egy picit Füred levegőjét. Október eleje volt, már nem kora ősz, még nem késő ősz, hanem az év legrettebb szaka; az életkorommal is egybevágott minden, beleértve a Lipták-ház könyvtárának ölelését. Úgy vettem, hogy a véletlen szerencse folytán kerültem Fűredre, és hagytam, dobáljon tovább a szerencse, mely szón ki mit ért – én egyfajta odaadást értek alatta: amikor túleszed magad a szorongásaidon és átadod magad a létnek, csináljon veled, amit akar – egyfajta nyitottsággal kísérletezem tehát, melyet olykor, ritkán, pozitív hangoltság fényaranyoz. Ezt a hangoltságot nem lehet akarattal előidézni, ezért mondom, hogy szerencse dolga, de másként is fogalmazhatnék: *kegyelem* kérdése, „grácia” – e fogalom azonban nem kevésbé racionalizálhatatlan, mint az előbbi.

A „fényaranyozás” pedig technológiai szakkifejezés. Nincs benne semmi misztikus.

E pillanatban, amikor előreláthatólag még minimum huszonnégy órán át tartó fogfájás kínoz (és *fog*), amit holnap a Hölgy utcában a várva várt gyökérkezelés *fog* majd „helyre rakni” – azaz ugyanabba a múltba küldeni, ahol a füredi arany napok is honolnak –, természetsszerűleg sokkal jobban látom a lehetőkönnyű, törékeny aranyfüst-lapocskákat, mintha egyéb novemberi hétköznapon írnám ezeket a sorokat. Az aranyfüst-lapocskákra még gyerekkoromból emlékszem, amikor karácsony közeledtén anyámmal együtt barkácsoltunk, diót, gipszangyalt, képeslapokat aranyoztunk izgatottan. A meghittség izgalma különös, szótlán és bensőséges érzés. Párja nincs. Ezt a műveletet most egyedül, és szavakkal hajtom végre.

Füred megérdemli, hogy „ikonizálják”. Nem a turista, hanem a vándor szemével láttam a városkát, aki nem hazatér majd onnét, hanem továbbmegy olyan helyekre, ahová a sors (ismét egy gyanús fogalom) hánnya és veti – maga se tudja pontosan, hova. Elfogulatlanul nézdegéltem a várost és a vizet, érdek, cél és szándék nélkül, ami, meglehet, optimális állapot ahhoz, hogy jól lássunk.

Mindenekelőtt az egyenes platánfasort, természetesen – *via recta* – hiszen a tóparti Tagore sétány az a hely, ahol a hely szelleme napi sétáit végzi. Nemcsak alkonyatkor, mint az Úr a Bibliában, hanem bármely napszakban, szeszélye szerint, ha esik, ha fúj. Balatonfüreden meggyőződtem a *genius loci* létéről, amit már korábban is gyanítottam, itt azonban világos lett, hogy ha rá vagy hangolódva mind az öt érzékeddel és ha csönd van, akkor eszmét cserélhetsz vele. Tapasztalataim szerint a hely szellemének megjelenése – ezúttal szelíd kísértet ez – mindenekelőtt a hely és/vagy a tőle szétválaszthatatlan szubjektum harmonikusságától függ – egyébként nem tud kirajzolódni, a hely káosza elűzi őt, olyankor a fejvesztett menekülését látjuk és zavarba esünk, hiszen nincs idő és nincs hely a kontemplációhoz. A külső és belső béke összefonódásának ritka alkalmakor adódhat lehetőség arra, hogy előhívjuk. A füredit legalábbis, mert nem mindegyik szellemet fémjelzi a szelídség.

Őt igen. Füred szelleme női.

A hely harmóniáját a természet és a kultúra ritka szép együttállása, mi több, szétválaszthatatlan összeforrása adja. Testem egyik felével a természetet érzékelttem, a másikkal meg a kultúrát, azaz a kerteket, szobrokat, épületeket, az aszfalt utakat és az ápolt ösvényeket. Számtalanszor dicsértem magamban Füred főkertészét, azt az ismeretlen embert, aki finom hangsúlyokkal, túlzásoktól ódzkodva alakította úgy a kertet (kertnek nevezem az egész városka földjét), hogy az visszasugározza a Balaton és a polisz szépségét, és életteret kínáljon a fáknak. A virágok és bokrok kis csoportjai a fák közt ritmizálták a teret, szinte versbe szedték, itt is, ott is rímeket zendítve – vannak strófák, melyek a sétáló számára a csodálat helyei, mint például a kikötői rózsalugas vagy egy-egy szobor körüli, gondosan válogatott virágcsoportozat. Az az ismeretlen kertész, akit – kicsit Mária Magdolna módjára¹ – elképzelttem, kalligráfusként rajzolta, írta tele az egész Füredet, olyan „szöveget” alkotva, melyet nyitott érzékekkel sétálva lehet olvasni. Amit én megértettem ebből a különleges „olvasmányból”, az egy lehetőség vagy lehetségesség: *nem lehetetlen* az ember és a táj, a természet és a kultúra összelátkozása és házassága².

A tetőtérben laktam, a könyvtár öblében; jól esett a könyvek, a sok fa- és papíryanag testközelsége. Éjszakánként arra ocsúdtam, hogy gesztenyék kopognak a fejem fölött a cserépen. Alighanem életem boldog ocsúdásai közé tartozik ez a sokszor variált, tompított hangsor, a billentyűzet meglóduló kopogásához hasonló, mely azt jelezte, hogy Füred zenéje éjnek idején is velem van, és másnap megint a füredi fákra fogok ébredni.

Tudtam minden pillanatban, hogy ez az érzés mulandó, és számomra Balatonfüred folyamatosan múlttá válóban, válófélben van, visszacsinálhatatlannal; ha fényképeket készítettem a városról és a tájról, ennek tudatában tettem. Ettől a gesztenyefényű melankóliától túl szépek lettek a képeim, egy műkedvelő szépasszony digitális fotói, az emlékképeim pedig abba a Füred-felhőbe kerültek, mely, akár a szapanbuborék túl könnyű szivárványszínei, megszépíti a valóságot. Fortuna ezzel ajándékozott meg ezen az

őszön: szabad szemmel láttam az univerzumnak ezeket a kis buborékait.

Még mielőtt elballagnék a Hölgy utcába.

A Lipták-villa (ha nem veszek tudomást a folyamatosan lüktető autózúgásról) szintén az a hely, mely tökéletes arányaival, fa-anyagával, verandájával, sárga, türkiz színeivel és gesztenyefás-fügefás udvarával, csipkebogyójával, almafájával meg a növekvő facsemetékkal a *genius loci* lakhelye lehet. A pihenőhelye, hiszen a magasra szökő törtfehér lonc bepólyálta a házat. Meggondolandó úgyszintén – hisz annyi tünődésre ad okot az idill! –, hogy mennyi kis részlet, apróság, miféle anyagminőségek és faktúrák, mily sok színárnyalat, miféle-fajta térelrendezés alkotja meg azt, amit harmóniának nevezhetünk. Számba venni is lehetetlen a részleteket és azok szerencsés összjátékát, a variációk sorozatait. Még az se mindegy, hogy milyen a fű (nem túl ápolt-e?), és érezhető-e a föld szaga. A villa mögötti, murvával szegélyezett, picit lankás gyeppel például, melynek nem a közepén, de nem is a sarkában, hanem az arányérzék által pontosan bemért helyen csupán egy növendék diófacska serken, a kerítést pedig vadszőlő fedezi – levelei épp akkor pirosodtak, pigmentálódtak óráról órára –, olyan terecskét alkotott, mely egész délután otthont adott a lemenő nap fényeinek és bűvőhely a magány utáni vágynak is.

Az őszi Füreden, avagy Füred őszeiben a magány a maga számtalan változata közül a boldogabbik fajtákat kínálja föl az utazónak. Állítom, hogy Füreden, mikor már hűvösebb az idő, nem fogsz szenvedni az emberiség eme ösdémonától, ellenkezőleg, mosolyra bírod őt, ha megmutatsz neki egy-két apróságot: a Szívkörház előtti terebélyes, „táncoló” platánokat például, vagy a madarakat.

- 1 „Asszony, mit sírsz? kit keressz? Az pedig azt gondolván, hogy a kertész az, monda néki: Uram, ha te vitted el őt, mondd meg nekem, hová tetted őt, és én elviszem őt.” (Jn 20:15)
- 2 „Az ég s a Balaton vize együtt sír és együtt nevet, együtt derül és együtt borul, együtt mosolyog, együtt haragszik. Mint a hű szeretők és igaz hitvesek. Ha az egyiknek nézel a szemébe: tudod már, mi van a másikban is.” Eötvös Károly, 1901

A hattyúkról nem is beszélve. A füredi hattyúk nem giccshattyúk, állapítottam meg, hiszen oly hatalmas víz és ég, az égnek és a víznek óránként változó pasztelljei veszik körül, veszik magukba őket, hogy az áttűnés–eltűnés skálájában ringnak mindig, semmi-közelben. A *semmi* Füreden egészen halvány türkiz, mely átmelegy áttetsző fehérbe. Átfutja a pára vagy a köd, és mi sejlik benne? Az, ami kimondhatatlan, hiszen a szó máris *valamivé* avanszálja. A magányban azonban vannak olyan „téridők”, ahol nem laknak szavak. Ilyenkor nem gondolkodsz, hanem tündösz, s ahogy a fogalom mondja: eltűnedezel magad is közben. El-eltűnnek a hattyúk is. Ilyenkor lehetsz képes olyan tudást szerezni a Semmiről, mely a filozófusokéval fog vetekedni, és a személyesség meg fogja őrizni azt. Mindegy lesz, hogy fáj vagy nem fáj – mondom most, némi lüktető érzéssel a fejemben –, mert az érzelmeidet beissza majd.

Azt ugye tudjuk, hogy van „valami”, ami minden testet és formát magába szív. Képes erre. A csodálatos füredi türkiz is, amit én tejesnek éreztem, de nem édesnek. A tej íze leírhatatlan és abszolút szubjektív. Ezt a hasonlatot nem vagyok képes erővel sem kiverni a fejemből: hogy a Balaton vize olyan, mint a tej.

Én a Dunához meg a Tiszához vagyok szokva, Pannónia poros, déli részéhez, az én gyerekkoromban nem létezett „Balcsi”, ezért a tó nekem, amióta csak ismerem, mindig valami egészen újat jelent; afféle kései „szepemberi áhítatot” és vonzódást von magával. Megszokás híján minden balatoni színt és formát „feltárulóban” látok. Tudom, a naivitásba nincsen visszaút – senkinek! –, a csodálkozás és az ámulás-bámulás tudománya azonban néha megadatik, s ha elindul ez a folyamat, tömérdek apró részletre oszlik; ez lehet a „jó végtelenség” illúziója.

Jeleket látok a villa udvarában egy réges-régi padon: szív, vízcsepp, sokágú csillag, domború félhold. Egy régi mester véste be a már megvetemedett fába, a pad támlájába, avagy véste ki belőle: elbűvöl ez a fafelület. A padra, melynek egyik lába rozoga, száraz falevelek hullottak, sőt még egy túskehúsából félig kibújt gesztenye is odaült.

Egy rózsaszín virágszirmot látok, tán muskátliét, a szél arra a lépcsőfokra fújta, melyre most a lábamat teszem. Meg apró sárga leveleket egy bokorról

vagy fáról. Van egy zöld levelecske is. Ezek a pöttyök, a rózsaszín, a sárga meg a zöld a szürke kövön: meglepnek. Nem akarok rájuk lépni. Ahogy meglepnek a neszek is, a csergő falombokéi, meg a még zöld suhogások. És fölfedeztem egy szót: a „meglep” és a „rád hullik” közös gyökerét.

Gondoljak e vajon a fagygyökérre is?

Mi, emberek, mibe kapaszkodunk vele?

Meglep, ellep, hullik le.

Vagy, hogy valami nagyot mondjak, meglepetés az előkertben álló új Klimó Károly-szobor is a fekete–narancssárga mozaikjával; úgy illeszkedik a kert színeire és formáihoz, mintha az Úristen rakta volna oda, pont arra a helyre. Füred teli van pöttyözve ilyen „telitalátatokkal”: nem tudom nem emlegetni (az emlékezetem teszi ezt velem!) a Gyógy téren, az Anna Grand Hotel előtt álló Kisfaludy Stróbl-szobrot: talán nincs is ehhez foghatóan erotikus márványszobor Magyarországon, és azt hiszem, az az illanó gyíkocská a női erotika rejtekébe vezet. (Ez is a címe: *A gyík.*) Minden oldalról gyönyörű a nő teste, a kőhúsa, és mindent „felfed” szobor: olyan titkokat a nőiségről, amelyeket, az a gyanúm, sosem mondunk el senkinek.

De a sétány mentén, a virágcsoportok s a fák ölében felnyújtózó, névtelen, dísznek való szobrot is megszerettem, fokozatosan, ahogy fölfedeztem az egymásra fonódó-kúszó három meztelen nőnek a szexualitást a szó szoros értelmében *leplezetlenül* csodáló mivoltát, és a tizenkilencedik századi „rajongás” virágaiban megláttam a simán, márványsimán nemi jelleg – ágyék, mell, far – okozta bűvöletet. Ennek tükrében – javaslom, nézzenek bele – igazán torznak látszik a posztmodern szexizmus és a fölkorbácsolt erotikus obszesszió.

Füred rendkívül érzéki város, kifinomultan az – nem a nagy gondolatok bábája. Lefényképeztem a női melleket, ágyékokat, tomporokat és vállakat, finom állkapcsokat, hattyúnyakakat – mindezt, naná, szobrokon, és e körészletek mellé helyeztem a levelek, virágok és fák formáiról készült felvételeimet: az összhang tökéletes. Füred feminin város: egy már nem fiatal, de annál vonzóbb asszony alakjában személyesíthetném meg, ha nálam lenne Krúdy tolla...

Mialatt a házban tartózkodtam, dúsan termett a fügefá – a növény fölfokozottan erotikus jellege

Füred. Radics Viktória fotója.

tényleg tagadhatatlan, formái a legfinomabb kezű maskulin szobrászéival vetekednek –, és már csak egy szem alma virított az almafán, de olyan pirosan, mintha egy festő ejtette volna meg azt az ecsetvonást. Egy kínai festő... Lefényképeztem. Martin Hrisztov, az egészségtudatos bolgár fordító kollégám aztán letépte azt az egy szem kukacos bioalmát, ezt az anekdotikus apróságot muszáj megemlíteni. Mert biz' férfimozdulat volt az!

Ilyen ellenpontok lépten-nyomon adódtak Füreden, ezek „zenésítették meg” a várost úgy, hogy azt még a különféle sátáni gépek és gépezetek fölfölharsanó berregése, fújtatása, pöfögése, egész csúf kakofóniája, mely senkit és semmit sem kímélt, még az sem ronthatta el ezeket a fugákat. Füred a szinesztézia városa: színek, hangok, anyagok és illatok játszanak össze, erősítik és kontrapunktozzák egymást. A víz színei és illata lágy átmenettel transzponálódik a növénykompozíciók, virág-gruppok és nemes fák sávjaiba, de a sétányon a fáradt olaj szaga és ára azért megakadályozza, hogy álmodozzál; az utak és ösvények vonalai – az autóutakat kivéve – nem hasogatják föl ezt az egészsé-válni-törekvő létet, ámbár a Petőfi Sándor utca jócskán belehasít Füredbe. A város a kort meg nem hazudtolva él.

Szép az, ami nem új. Ez a mondás természetesen nem igaz, csak ellentételezni akarom a mániát, mely a renoválást húsvéti tojásfestés gyanánt gyakorolja, az építkezést meg a betonozást pedig fejlődésnek hiszi. Kibetonozza még a patakpartot is. Füreden az a szép, ami régi és még régebbi, de nem jutott ebek harmincadjára: szóval az a régiség, amit szeret, amit a szövetébe befogadott a város. Itt a táj befogadó-képessége még nincs kimerítve – lám, él és virul és őszül a hajdani Kiserdő! –, és a föld sincs halálra fárasztva; a „természetes természet”, azaz ami nem park és ami nem kert, hírt és jelt ad magáról itt-ott, a város számos pontján. Míg a nagyvárosokban a levegő is „humanizált” és „pacifikált”, azaz szmogos és bűdös, addig itt még ősi szelek fújnak és sodorják a csörgő faleveleket, de megérkeznek a közmunkások a harsogó, lefelé fordított villanytrombitához hasonlatos fújókájukkal. Nem látják be, hogy a trombitájuk a természet markában ócskavas csupán.

Egy reggel végigfutottam a Kiserdőn és a Tagore sétányon, egészen a Kisfaludy Strandig, mely néptelen volt, tágas és barátságos; annak is a végébe, oda, ahol kezdődik a nádas. Hadd fűzzem ismételten hozzá, hogy mindezt tompa fájdalom dobolásának kíséretében írom, és annál élénkebben látom

a színeket: sárgát, vöröset, a víz kékesszürke páráit. Fűzöldet a kacsá nyakán. A tóparton tornázni, jógázni szoktam, aztán, mielőtt hazafutnék, meditálok egy sort. (Vagy néhány bekezdést: amíg fájni nem kezdek.)

A reggeli napsugarak szikrát hánytak a vízen, s a meditáció nyugalmaiban ez a szikrázás, hogy is mondjam, lassú volt, egészen lelassult és kitartott sziporkázás – így, ahogy mondom. Táncoló csillagokat láttam egy lassított filmen. Amíg még voltak gondolataim (mert azok ilyenkor szerencsésen eltűnnek), eszembe jutott az anyám. Aki már idős, de ezekben a pillanatokban minden életkorát együtt és egyszerre láttam rajta és a víz színén. (Hogy is írja Kosztolányi? „Megsértették az én édesanyámat, / azt mondják róla, hogy már öregasszony...”) És abban a pillanatban megértettem, mi köti össze számos mitológiában az asszonyt a vízzel, sőt még a katolikus és a görögkeleti Mária-kultuszt is kapisgáltam, amitől pedig mindeddig direkt idegenkedtem. Eszembe jutott, Jungnál olvastam valahol, hogy a Mária mennybemenetele-ünnep beiktatásának filozófiai szempontból milyen nagy jelentősége van, hiszen a feminin princípiumot emeli az „isteni” rangjára. A víz–anya–Mária–menny-gondolatmenet teljes evidenciaként „állt előttem” abban a szent pillanatban a Balaton fölötti láthatatlan, szürkés-kék táblán, „légtáblán”, amíg el nem sodorta a semmire sem gondolás üressége. Aztán ebből a semmiből ismét megszületett a gondolat, köré rakódott a táj, a víz, a fák, az épületek – és futhattam vissza.

Nem álmodozás volt ez, inkább intuitív szikra. Balatonfüred formáit akár higgadtnak is mondhatjuk; ilyenkor ősszel a csend és a tűnődés városává nemesedik, és még az arisztotelészi mértékletességre is megtaníthat. Bizonyára valóban az „erények anyja” ez, és bizonyára ez az az erény, melyre a legkevésbé vagyunk képesek, a legkevésbé vagyunk rendelkezve manapság, hisz sem mint eszményt, sem mint gyakorlatot nem ismerjük – pedig nem a fogalom a közhelyes, hanem a mi viszonyulásunk hozzá, az lett közönséges.

Füredben az a nagyszerű, hogy nem pompás, nem nagy, nem fenséges és nem pazar: ez a város ősszel a magányos sétálóra, futóra és bringásra sza-

bott, aki véletlenül sem szórakozni akar, hanem megérteni. És/vagy, ha lehet, megismerni a szó mélyebb, a „végső kérdések” végét meg sem közelítő értelmében.

Hajdanán egy bencés kolostor állt a domboldalon, Papsokán, mely a tihanyi apátságra nézett – romjai, szépen elrendezve, ma is megtalálhatók. Tán minden századik kő „igazi”, a XII. századból való kő. Kicsiny, román stílusú kolostor lehetett, s noha csak a nyomai láthatók, a hangulata, merem hinni, belengi a környéket.

Azok a szerzetesek és papok mások helyett, mindenkiért imádkoztak, az egész világot – volt bátorságuk, volt fantáziájuk hozzá –, ellensúlyt képezve a dolgos és harcos néppel. A korabeli szemlélet szerint ez tartotta egyensúlyban a világot: egyik oldalon a szemlélődés, az ima és a nem látható szépség, a másik oldalon a munka, a földi javak meg a harc. Noha a mai mentalitás nem fogja föl ezt a „munkamegosztást”, az a bizonyos mérleg, gondolom, még mindig megvan valahol, csúcsgömbjével „a hiányzó isten lényegterében”, ahogy a filozófusok mondják.

A Kerektemplom is ennek a „mérlegnek” egyik alkatrészét képezi. Egy alkalommal, amikor csak a sekrestyés volt odabenn és épp besütött a nap, éppenséggel betűziaranyozta az egyik padsort, csendben elnézhettem az oltárképet és Vaszary festményét. Az oltárkép, ha jól nyomoztam ki, ami nem biztos, egy tizenkilencedik századi, elfeledett magyar (osztrák?) festőné, egy, persze, dilettánsnak tekintett asszony, Henriette Kaergling műve (azaz másolata), és a kedvenc bibliai jelenetemet ábrázolja: Jézus és a samariai (vagyis: gyanús, vegyes származású) asszony találkozását a Jákob-kútnál. Ki kinek, ki kiből merít? Ennyi figyelmet nő nem kap, mint abban a beszélgetős jelenetben, melyből süt az életszerűség s az empátia, az a bűnös asszony.

Nos, persze: a füredi savanyúvíz-kutak! Az „éles és bögdösű ízű” víz, 1783-ban már így írták róla, meggyógyítja a nyavalyákat. Gyógyereje ott fakad, ahol a Szív-kórház pihen. Ennek a „szívbeli” pihenésnek a hangulata a kórház előtti téren szinte megfogható. Mindig keresztülfutottam rajta a tó felé mentemben – egyszer sem álltam meg, és nem néztem vissza.